

Yargı kararları çerçevesinde İfade Özgürlüğü ve Sansür

Süleyman Yasir ZORLU*

Bildiri Özeti:

İktidarların, toplumdaki fikirlerin ürünleri olan edebiyat ve sanat eserlerine müdahale etme girişimleri sadece günümüz dünyasının bir sorunu değildir. Bireylerin fikirleri ve ifadeleri insanlık tarihinin başlangıcından beri egemen güçler tarafından kısıtlanmış, daha doğrusu “sansür”lenmiştir. Sansür, toplumsal bir baskı aracı olarak kullanılmış ve mevcut iktidarları, toplumdaki bireyler tarafından gelen fikri eleştirilere karşı koruma içgüdüsünü taşımıştır. Fakat bu süreçte en önemli insan haklarından biri olan ifade özgürlüğüne de zarar verilmiş hatta bazı hallerde ifade özgürlüğü yok sayılmıştır. Bunun yanısıra iktidarlar, yaptıkları bu uygulamaları yasal zemine dayandırmayı da ihmal etmemişlerdir. Özellikle de mahkemeler eliyle kişilerin eserleri “genel kamu düzeni, ahlak ve adaba uygunluk” gibi soyut kriterlerin süzgecinden geçirilmiş ve sonucunda da adil olmayan bazı kararların altına imza atılmıştır. Sonuç olarak bu süreçte yapılması gereken ifade özgürlüğünün bir istisnası olan “sansür” uygulamasının hakimler tarafından dar yorumlanması ve mahkemece verilen yargı kararlarının gerekçelerinin de adil ve evrensel hukuk kurallarına uygun olmasıdır. Ben de bu çalışmamda ulusal “edebiyat ve sanat eserlerine sansür” üzerine verilen kararları ifade özgürlüğü, adalet ve evrensel hukuk bağlamında inceleyeceğim.

Anahtar Sözcükler:

İfade özgürlüğü, sansür, egemen güç, evrensel hukuk, insan hakları

Giriş

Düşünme ve muhakeme etme insanları diğer varlıklardan ayıran bir özelliktir. İnsanların varoluşlarından beri sahip oldukları bu özellik günümüz modern dünyasına kadar defalarca engellenmiş ve insan haklarına aykırı olarak kısıtlamalara maruz kalmıştır. Lakin modern demokrasilerde düşünme ve özellikle de bunları ifade etme olgusu daha da önem kazanmış ve demokrasinin gelişmesiyle paralel olarak ülkelerin hukuki kaynaklarında da yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte düşünme eyleminin sonucunda ortaya çıkan ifadelerin ve eserlerin korunmasını amaçlayan ifade hürriyeti kavramı oluşmuştur. İfade hürriyeti herkesin her türlü fikrini açıkça ifade edebilmesi demokratik yönetimlerin arzuladığı ve beslendiği bir olgudur. Ayrıca bu durum insanların en doğal haklarından biri olarak da kabul görmüş ve çeşitlilik kavramının bir gereği olarak da modern toplumlar tarafından benimsenmiştir.

İfade hürriyeti; Aydınlanma Çağından başlayarak Avrupa toplumlarında insan haklarıyla birlikte gelişme göstermiş ve düşünebilme yetisinin dışavurumu olarak kabul görmüştür. Başta AİHS olmak üzere sözleşmeler veya yasal düzenlemeler yoluyla demokratik ülkeleri bağlayıcı bir hüviyete kavuşan ifade hürriyeti olgusu hukuki güvenlik çerçevesi kapsamına da alınmıştır. Bu durum başta ifadeleriyle toplumlara önderlik eden sanatçılar olmak üzere her vatandaşın düşündüklerini dışarı vurma eylemini koruma altına almış ve toplumların fikirsel ve zihinsel olarak ilerleyişlerinin önünü açmıştır. Ayrıca ifade hürriyeti sadece sözlü anlatım değil yazılı anlatım, basın-yayın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla anlatım; dolayısıyla enformasyon, bilgi alıp verme hakkını da içeren, gösteri, eser gibi sanatsal etkinlik, giyim gibi imajla ifade yöntemlerini de kapsayan çok geniş bir anlama sahiptir. Başka bir ifadeyle ifade özgürlüğü insanların düşüncelerinin, fikirlerinin ve tasarladıklarının her şekilde ve formatta, serbestçe ve baskı altında olmadan ortaya koymasınıdır. Lakin bu kadar geniş bir yelpazeye sahip olan bu temel hak aynı şekilde geniş bir yoruma imkan verebilecek bir sınırlama kısıtacısı altındadır. Kamu güvenliği, kamu sağlığı, genel ahlak ve adaba uygunluk ve Türklüğe hakaret gibi muğlak sınırlama kıstaslarına dayanan sınırlama, bu sınırlamalara dayanarak verilen mahkeme kararlarının adalet ve insan hakları kavramlarıyla çelişmesine de neden olmaktadır. Ayrıca mahkemeler eliyle yapılan sansürleme girişimleri ifade özgürlüğünün karşısında adeta bir set örmüş ve halkın fikirsel olarak gelişimine katkı sağlayacak olan eserlere ulaşımına engel olmuştur. Kanunların geniş yorumlanması sonucunda sıkça başvurulmuş sansürleme girişimleri ise fikir ve eser üreticilerinin ifade özgürlüklerini kısıtlama olarak yorumlanmaktadır. Her ne kadar diğer özgürlükler gibi belli bir kısıtlamaya tabii tutulması doğal olan ifade özgürlüğü, Türk hukuk sistemine dayanan mahkeme kararlarıyla bir çok kez hukukiliği tartışılan kısıtlamalara konu olmuştur. Bu makalede de ifade özgürlüğü ve sansür ilişkisi teorik olarak incelenecek ve bazı mahkeme örnekleriyle konunun uygulamaya yansımaları da gözler önüne serilecektir.

İfade özgürlüğü kavramı ve hukuki düzenlemesi

Her şeyden önce ifade, bir kimsenin duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktarma isteğidir ve bunun dışarı yansımalarıdır. Hürriyet ise Kaboğlu'nun deyiimiyle bireyin toplum içinde sahip olduğu bağımsızlık alanıdır (Kaboğlu, 1998:11). Başka bir ifadeyle özgürlük bireylerin mahrem yani dokunulmaz bir alanıdır lakin diğer kişilerin özgürlük alanlarıyla da sınırlandırılmıştır. Ayrıca özgür olmak başkasına karşı ileri sürülebilir hakka sahip olmaktır; hak biçimi sağlar, özgürlük ise bu hakkın kullanımınıdır (Kaboğlu, 1998:12). Bu kavramlardan

yola çıkarak ifade özgürlüğünü başkalarının özgürlüklerini ihlal etmeden düşüncelerin ifade edilmesi ve karşı tarafa aktarılmasıdır. Beydoğan'ın da ifadeleriyle ifade hürriyeti serbest bir tartışma ortamında herkesin inancını, fikirlerini ve düşüncelerini serbestçe açığa vurabilmesini ifade eder (Beydoğan, 1998:821). Anayasanın da güvence altına aldığı bu hürriyet insanların demokratik ve özgürlükçü bir devlette sahip olmaları gereken temel hürriyetlerdendir. Bu hürriyet vasıtasıyla kişiler kendilerini dolaysızca ifade edebilme imkanına sahip olurlar. Alman Federal Anayasası Mahkemesinin dile getirdiği gibi ifade özgürlüğü özgürlükçü-demokratik bir devlet düzeni içerisinde yapıcı bir nitelik taşır. Kanaatler arasında mücadeleyi mümkün kılar, bu da demokrasiyi yaşatan bir unsurdur. İfade özgürlüğü iki amaca hizmet eder. Birincisi insanın kendini entelektüel-iletişimsel açıdan gerçekleştirmesini sağlar, ikinci olarak toplumun demokratik olarak biçimlenmesinde etkili olan siyasal bir etkinliktir (Finkelburg, 1998:198). Buna ek olarak Descartes'ın insanın var olmasıyla eş tuttuğu "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesinden hareketle düşünme ve düşündüğünü söyleyebilme hürriyeti insan hak ve özgürlüklerinin özünü oluşturduğu da söylenebilir (Aliefendioğlu, 1998:804). Bunun yanısıra ifade özgürlüğünün öncülü olan düşünme eylemi ise Pascal'ın "Tüm onurumuz düşünmekte yatmaktadır" sözünde de belirtildiği gibi ayrıca insanlık onurunda bir parçasıdır. (Ökçesiz, 2003:29). Bu önemli iki düşünürün sözlerinden hareketle ifade özgürlüğünün, insanı diğer varlıklardan ayıran onurunun korunmasında yapı taşı niteliğinde olduğu söylenebilir.

İnsanın insan olması, farklılığını ve düşündüklerini serbestçe ortaya koyabilmesi özgürlüklerin korunduğu siyasal bir ortamın inşasıyla yakından ilişkilidir. Bundan dolayı da devletler bazı görüşlere göre demokratik ve liberal hukuk düzenlerinde düşünce ve kanaatlere sınırlama veya kısıtlama haklarına sahip değildirlir. Bu konudaki Hafizoğullarının görüşüne göre düşünce ve kanaat hürriyeti mutlak bir haktır (Hafizoğulları, 1994:10). Lakin mutlak bir hak olması ifade özgürlüğünün hiçbir şekilde sınırlanamayacağı anlamına da gelmez. Demokratik bir ülke olan ülkemizde de uygulamada bu özgürlük diğerleri gibi mutlak olmayıp sınırlandırılabilen ve resmi mercilerin müdahalesine konu olabilmektedir (Kuzu, 1998:784). Başka bir deyişle kişinin haricine çıkmış, yani nesnelleşmiş -başkaları tarafından algılanabilir- hale gelmiş her türlü düşünce, kanaat veya inancın açıklanması sınırlandırmaya konu olabilir (Hafizoğulları, 1994:12). İşte bu nedenlerden dolayı gerek ulusal alanlarda gerekse de uluslararası alanlarda gerekli hukuki düzenlemeler yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Öncelikle bu hürriyeti önemli bir insan hakkı sayan uluslararası belgelerin hemen hemen hepsinde ifade hürriyetinin demokratik toplumdaki gerekliliği vurgulanmış ve sonra sınırlama nedenlerine yer verilmiştir. Belgeler kamu menfaatlerini ön planda tutmuş ve bu yönde öneriler sunmuştur. Bunun yanısıra ifade özgürlüğünün kısıtlanabileceği üzerinde durulmuş lakin yapılacak sınırlamaların dayandığı sebeplerin dar bir şekilde yorumlanması gerektiğine değinilmiştir (Gölcüklü/Gözübüyük, 1996:327).

Türk hukuk sistemi de aynı şekilde ifade özgürlüğünü sınırsız ve mutlak bir hak olarak değil başkalarının özgürlükleriyle sınırlı bir hak olarak kabul etmiştir. Ayrıca ifade hürriyetine getirilen kısıtlamalar kanunla yapılmalıdır, meşru bir amaca hizmet etmelidir ve sınırlamanın demokratik bir toplumda zorunlu olması gerekmektedir. Buna ek olarak yasanın niteliği önem arz eder; yasa ulaşılabilir, açık, takdire yer bırakmayacak belirginlikte olmalıdır (Kaboğlu, 1998:220). Anayasanın şu maddesi konu hakkında bize daha açıklayıcı bilgi sunmaktadır. Madde 25 uyarınca herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz. Lakin bu maddeden sonraki kısımda ise "Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu

düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir (Madde 26)” hükmünü içeren bir madde vardır. Bu hükümlerde yer alan milli güvenlik, kamu düzeni ve Cumhuriyetin temel ilkeleri gibi kıstaslar mahkemelerce genellikle geniş olarak yorumlanmakta ve ifade özgürlüğünün aslını teşkil eden hürriyet hali sınırlanmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de ifade hürriyetinin sınırlanma koşullarına yer verilmiş ve komisyon ve divan kararları, sınırlamanın kapsamına ve uygulama koşullarına açıklık getirmiştir. Sözleşmenin 10. Maddesinde ifade hürriyeti düzenlenmiştir. Madde de toplumla bireyin çıkarlarını dengeleyen bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşım ve sınırlamaya yönelik esaslar AİHS'nin diğer maddelerinde de vücut bulmuştur (Frederick, 2005:52). AİHM, demokratik toplumun gereği şartını davanın kendine has şartlarını dikkate alarak değerlendirir. 10. Madde 2. paragrafta yer alan kanunla öngörülme şartı, ifade özgürlüğünün kullanımına yapılacak bir müdahalenin iç hukuktaki düzenlemesi, kişiye davranışlarını ayarlayabileceği ya da gerekli özeni göstermediği takdirde karşılaşacağı riski değerlendirebileceği açıklıkta kaleme alınmalıdır. Demokratik toplumun gereği şartının tespitinde ise, ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin acil bir sosyal ihtiyacı karşılamaya uygun olup olmadığı ve müdahaleyi haklı çıkarmak için kamu gücünün öne sürdüğü gerekçelerin amaca uygunluğu ve yeterliliği önem kazanmaktadır. AİHS'de tanımlanan hakkın kısıtlanabileceği durumlar dar olarak yorumlanmalıdır. Müdahale için oluşan ihtiyacın tespitinde ulusal otoritelerin bu şartları daha iyi değerlendirebilecek konumda olmalarından dolayı elbette takdir hakları vardır. Bu takdir hakkı AİHM tarafından da kabul edilmektedir. Ancak takdir hakkı sınırsız değildir. Üye ülkenin yaptığı sınırlamanın, AİHS 10. maddesine uyumlu olup olmadığı AİHM'nin bu konuda vereceği karara bağlıdır (Akgül 24). AİHM ise AİHS'nin uygulanması konusunda yetkili organ olup verdiği kararlarla üye ülkelere örnek teşkil etmektedir.

Bunlardan farklı olarak günümüzde ifade hürriyetinin kamuyu ve devleti korumak amacıyla sınırlandırılmasında en önemli rolü oynayan kriter ABD Yüksek Mahkemesi tarafından geliştirilen “*clear and present danger*” açık ve mevcut tehlike kriteridir (Güriz, 1998:85). Uygulamaya göre her olayda ve durumda kullanılan kelimelerin devletin yasaklamakla haklı olduğu bir kötülük teşkil edip etmediği araştırılmalıdır. Bu kriterin kullanılabilmesi için tehlikenin ciddi olup olmadığı ve açık nitelik taşıyıp taşımadığı dikkate alınmalıdır (Güriz, 1998:86). Kısıtlamayla ilgili olarak yukarıdaki düzenlemelerden de yola çıkarak şu söylenebilir. Kısıtlama iki nedenle ortadadır. Birincisi ferdi korumaya yöneliktir ve bu sınırlama hususunda bir itilaf yoktur. Asıl tartışma ikinci grup olan kamu düzeni, kamuoyu; devleti korumaya yönelik olan sınırlamanın gerekliliği ve boyutlarındadır (Güriz, 1998:84). Lakin bu sınırlama konusunda mahkemeler özenle davranıp ince elelyip sık dokumaları gerekir çünkü verilen karar sadece eseri değil eser sahibini ve toplumu etkileyecek niteliktedir. Bundan dolayı ifade özgürlüğüne sansür yoluyla getirilen sınırlama bir istisna olarak değerlendirilmeli ve sıkça başvurulmamalıdır.

İfade özgürlüğüne istisna: Sansür

İnsan haklarının ayrılmaz bir parçası olan ifade özgürlüğü siyasi, sanatsal, ticari her türlü ifadeyi ve eseri kapsamının yanısıra bu eserleri ortaya koyan kişilere de özgür bir ortam sunmaktadır. Buna ek olarak devletin bu konudaki görevleri; kişilere bu özgürlüğün olması gerektiği gibi sağlanması, bu hürriyete müdahale

edildiği zaman bu kişinin haklarının korunması ve bireylerin ifade özgürlüklerini kullanabilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasıdır (İnceoğlu, 2012:43). Lakin iktidar, kişilerin ifade özgürlüklerini koruma karşısındaki yükümlülüklerini yerine getirmemekte ve buna binayen kültür ve sanat üreticileri fikirlerini olması gerektiği gibi ifade edememektedirler. Yasa koyucuların yaptıkları özgürlükleri kısıtlayan yasalar muğlak olmaya ve yasa uygulayıcılar tarafından da geniş bir şekilde yorumlanmaya devam ettikçe insanlık onurundan biri olan ifade özgürlüğünün istisnası olan sansür uygulaması devam edecektir. Kosova'nın da deyimiyle Türkiye'de hem rakam hem de çeşitlilik anlamında konuyla ilgili oldukça 'zengin' bir birikim mevcut. (Kosova, 2012:6). Bu birikim; farklı görüşlere karşı bir sindirme politikası izleme halinden, toplumu belli yöne kanalizetme girişimlerinden oluşan toplum mühendislik arzusunun ve evrensel hukuk normlarından ziyade keyfi ve geniş yorumlar sonucu oluşan mahkeme kararlarından müteşekkildir.

İfade özgürlüğünün bir istisnası olarak değerlendirilen sansür uygulaması sanatçının sanatını farklı yollarla kısıtlama ve kontrol altına alma aracıdır. Sansüre uğramış bir güncel sanat sergisi bir anlamda sansürü uygulayan otorite tarafından evcilleştirilmiştir (Yayıntaş, 2012:74). Başka bir deyişle gerek devlet olsun gerek yargı organları olsun ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin gerekçesinde adaletten ziyade sanatı kontrol altına alma düşüncesi yatabilmektedir. Yakın geçmişteki bu konuyla ilgili tartışmaların büyük bir kısmı "Türklüğe ve Kurumlarına" hakareti suç addeden ihtilafli madde 301'e odaklanmıştır. Bu durum özellikle "Türkiye devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne ve egemenliğine" tehdit şeklinde yorumlanabilen ifadeler için geçerlidir. Bu yolla hedef alınan sanatçılara karşı korku ve kaygı yaratılarak eserlerinin içerikleri konusunda önleyici bir takım önlemler alınması amaçlanmaktadır (Karaca, 2012:135). Bu önlemler mahkemelerce verilen kararlardan çıkarılmakta ve sanatçıların ortaya koyacakları eserleri etkilemektedir. Karaca'nın da deyimiyle söylenemez olanın alanının net bir şekilde ortaya konması fikir üreticilerinin ifadelerini törpüleme amacının bir sonucudur (Karaca, 2012:9). Toplumların ilerlemesine verdikleri kararlarla öncü olması gereken yargı kurumları ellerindeki adalet terazisini kısıtlama ayarına getirmelerinin yanısıra istisna olarak uygulanması gereken sansürü de toplumu dizayn anlamında bir araç şeklinde kullanmaktadırlar. Yasaklanan filmlerin geneline baktığımızda, sansürün asıl gerekçesinin ne olduğunu daha iyi görüyoruz: "Türk aile yapısına aykırı" ve/veya resmî tarih söyleminin dışına çıkan, insanlara gerçeğin bambaşka yüzünü göstermeye yönelen filmler, devletin gazabına uğruyordu, "KCK operasyonları" sırasında bu dil daha da saldırganlaştı. Müjde Mizgin Arslan ve Özay Şahin'in, belgesel çekimleri dolayısıyla Irak ve Suriye'ye gitmiş olmaları, Mizgin Arslan'ı "terör örgütünün kültür sorumlusu" olma suçlamasıyla karşı karşıya bıraktı (Ergezen, 2012:60). Bu şekilde sanata yapılan müdahalelerin gerekçeleri toplumsal hassasiyet nosyonu kullanılarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Yukarıda da belirtilen ucu açık kavramlara dayanılarak verilen mahkeme kararlarının adilliği her zaman tartışma konusu olmuştur. Mahkemelerin özellikle de sanat eserleri konusunda verdikleri kararların gerekçeleri kişileri tatmin edici olmamaktadır. Bu durum ise yargıya güveni sarsmasının yanı sıra serbest fikir ortamının daralmasına yol açmaktadır. Bahsedilen bu olguya örnek olarak 2005 yılında İstanbul Bienali'ne davet edilen sanatçı Halil Altındere'nin sergisinin 13 Ekim 2005'te Beyoğlu 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından toplatılması davası gösterilebilir. Sergideki işlerin çoğu militarizm, milliyetçilik ve Kürt hak mücadelesi gibi doğrudan politik temalarla ilgiliydi. Ayrıca sergi milliyetçi hareketlerin yoğun olduğu bir dönemde açılmıştı. Bundan dolayı ise toplum ve sanatçılar tarafından da ilgi görmesi beklenmekteydi ve politik içeriğinden dolayı kanundaki hükümlere dayanılarak sansüre maruz kalması beklenmekteydi. Açılıştan bir hafta sonra "kimliği belirsiz bir ziyaretçi" savcılığa sergi hakkında suç duyurusunda bulundu. 13 Ekimde ise Beyoğlu 2. Sulh Ceza

Mahkemesi sergi kataloğu için toplatma kararı yayınladı. Mahkeme kararı üç görsele dayanıyordu: Demet Yoruç'a ait "Hulk", Murat Tosyalı'ya ait "İtaat" ve Burak Delier'e ait "Muhafız". Mahkemenin katalogu toplatma kararında şöyle denilmekteydi: [...] Türk askerine hangi şart ve vaziyette olursa olsun saldırmaları lazım bir hedefmiş gibi kötü niyetlerini göstererek TSK'yı alenen aşağılar mahiyette resim yayımladıkları anlaşılmaktadır". Bunun üzerine Altındere'nin yaptığı temyiz başvurusunun ardından 3. Asliye Ceza Mahkemesi toplatma kararını iptal etti. Mahkeme bu defa ise şöyle bir gerekçe ileri sürdü: "geçerli yerel hukuki düzenlemelere göre, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. ve 10. maddeleri emsal teşkil etmektedir ve toplatma kararı söz konusu maddeler uyarınca iptal edilmiştir." Karar şöyle devam etmektedir: "Toplatma kararına neden olarak gösterilen fotoğraflardan hiçbiri bu maddelerde belirtilen kısıtlama nedenlerini ihlal etmemiştir. Kitabın toplatılmasına neden olan fotoğrafların sanatsal değeri tartışılrsa da, kuvvet kullanımını çağırırsa da ve toplumun büyük çoğunluğunca hoş karşılanmayacak nitelikte olsa da, içeriği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi normlarına uygun olduğu sürece, demokrasinin bütün bu duygulanımlara katlanmak olduğu da unutulmamalıdır." (Karaca, 2012:11). İstanbuldaki farklı mahkemelerin verdiği kararlar, mahkemelerin sanatçının eser ortaya koyma özgürlüğünü Türk kanunlarına dayanarak kısıtlama daha sonrasında ise uluslararası standartları göz önüne alarak sansürü kaldırmaları durumunu gözler önüne sermektedir. Birinci mahkeme kararında geniş yoruma müsait olan madde 301'e dayanarak eserin toplum için tehdit teşkil edip etmediğini incelemeyen eseri sansüre maruz bırakmıştır. İtirazın üzerine verilen ikinci karar ise bu konuda daha adil ve ifade özgürlüğünü korumaya yönelik çalışmaların ürünü olan AİHS gerekçe gösterilerek verilmiştir. Bu konuda eser sahibi Altındere ise savunmasında "Resimler sanat eseridirler ve sanat, doğası gereği özgürce eleştiride bulunur" diyerek eserlerinin hukuka aykırı olarak değerlendirilmesine itirazını beyan etmiştir (Karaca, 2012:11). Kararların sonucunda toplama emriyle birlikte serginin meşruiyetine hanel gelmiş ve bu yönde bir amaç taşınmasa da bir ölçüde başarılı olunmuştur. Mahkeme, sanatsal bir eleştiriyi yani hukukten ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gereken bir olguyu aşağılayıcı bir tasvirde ayıran muğlak çizgiyi geniş yorumlamasının sonucunda eseri toplatma kararı vermiştir. Lakin bir diğer mahkeme uluslararası standartları göz önüne alarak dar bir yorumda bulunmuş ve ifade özgürlüğünü koruması gereken yargı organlarından beklenen davranışı ortaya koymuştur. Ayrıca toplatma kararı geçici olarak verilse de bu süreç zarfında söz konusu eserlerin medya kuruluşları başta olmak üzere yayılmasının ve geniş kitlelere ulaşmasının engellediği söylenebilir. Başka bir açıdan baktığımızda ise eserlerin tasvir ettikleri olgunun eleştirdiği kurum ve düşüncelerden ziyade yapılan sansür uygulamalarıyla oklar sanat ve fikir eserlerine çevrilmektedir. Başka bir deyişle eleştiriyi "şeyin kendisinden" onun tasvirine doğru bir kaydırma politikası yapılmaktadır. (Karaca, 2012:12). Bu konuyla ilişkili olarak 1989 Helsinki Watch Raporu önemli gözlemler içermektedir. Rapordaki gözlemler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Rapora göre hukuki süreç sansür yasağını kaldırmak isteyenler için hem pahalı hem de yorucu olması sansüre uğrayanların bu konuda tutuk davranmalarına neden olabilir. Bir diğer gözlem ise sansür deneyiminin gelecekteki yaratıcı girişimleri doğrudan etkilediği ve bu tür yıldırımların sıkça felç hali olarak da nitelendirilen oto-sansür doğurduğu ve süreklileştirdiği hakkındadır (Karaca, 2012:13). Bu gözlemden de yola çıkılarak mahkemelerin ifade özgürlüğünü kısıtlama konusunda verecekleri kararlar da itina göstermeleri ve gerekçeleriyle eser sahiplerine karşı adil davrandıklarını ortaya koymaları gerekleri adalet dağıtıcıların asıl görevidir.

Mahkemeler sanatçılara karşı uyguladıkları toplatma ve yayımlanmasını engelleme kararlarının yanısıra onları sanatsal faaliyetten belli bir süreliğine men etme kararları da vermektedirler. Bu yolla kişilerin onurunun

bir parçası olan fikirlerini beyan etme hakkı elinden alınmakta ve bu durumun gerekçesinin de ne kadar adil olabileceği tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bu konuda Batman Kültür Merkezine bağlı 13 sanatçı hakkında Diyarbakır 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilen karar önem arz etmektedir. İddianameye göre sanatçıların suçları “2006 Batman Kültür Sanat Festivali”ne katılmak, yerel Nevruz kutlamalarında yer almak, basın toplantılarına katılmak ve politik toplantı ve gösterilerde vurmali çalgılar çalarak destekleyici sloganlar atmak” gibi faaliyetlerdir. Bu faaliyetler “bölücülük propagandası” kapsamında mahkemelerce değerlendirilmiştir. Burada Altındere olayının aksine sanatçıların ifadeleri sanatsal faaliyet olarak değerlendirilmekten ziyade doğrudan yasadışı siyasi ifadeler torbasına atılmış ve önyargılı bir yaklaşım mahkeme gerekçesine yansımıştır. Bu kararda asıl değinmek istediğim husus ise sanatçılara denetimli serbestlik kapsamında verilen beş yıl boyunca herhangi bir sanatsal veya kültürel etkinliğe katılmaktan men yasağıdır (Karaca, 2012:16).

Sanatçının isminde barındırdığı “sanat” faaliyeti sanatçı için oksijendir ve hayati bir öneme sahiptir. Bu olgu aynı zamanda toplumların fikirsel olgunlukları bağlamında da en önemli araç vazifesi görmektedir. Lakin mahkemeler bu önemin farkında olmamakta ısrarlarının yanısıra belli kesimlerden gelen ifadelerin hepsini aynı kefiye koyup aynı terazide tartmaktadırlar. Bu durum ise yukarıda da belirtildiği gibi sanatın ve sanatçıların sindirilmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Son olarak ise burada yapılması gereken ayırım şudur: ifade hürriyetinin sınırlanması bireylerin başka kimseleri, kitleleri suça teşvik etmesi, devlet rejimi aleyhine eylem çağrısını engellemek içindir. Eğer ortada böyle bir etki söz konusu olmamışsa ifadenin sınırlanmaya gidilmesi söz konusu olamaz. Bir kimsenin ifadesinden dolayı yargılanması ifade ettiği düşüncenin içeriğinden dolayı değil, dışavurumu sonrası kimseler veya kitlelerde yarattığı etki nedeniyle. Eğer ifade bir etki yaratmıyorsa, sınırlama ve yargılanma ifadenin içeriği ile ilgilidir ki; bu tamamen düşünce hürriyeti kapsamına giren ve mutlak koruma altındaki hürriyetlerden biridir ve kayıt altına alınması söz konusu değildir.

Sonuç

Kanunlarda ve diğer hukuki kaynaklarda yer alan muğlak ve müphem ifadeler hakimler tarafından geniş yorumlanmaya ve suistimal edilmeye müsaittir. İstenilen tarafa çekilen bu tarz ifadeler genellikle insan haklarının ve uluslararası kriterlerin savunduğu ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı olarak uygulanmıştır. Eleştirilere tahammülü olmayan güç odakları yargı mercileri vasıtasıyla “beğenmedikleri” eserleri ve ifadeleri sansürlemekten çekinmemişlerdir. “Türklüğe hakaret” ve “kamu düzenine aykırılık” gibi yoruma açık kavramların gerekçelerde yazıldığı mahkeme kararları hukukun sağlaması gereken adalet ve ifade özgürlüğü kavramlarıyla örtüşmeyen sonuçlar doğurmaktadır. Bundan dolayı hakimlerin bu konulardaki takdir yetkilerini otoriterizmden ziyade özgürlükçü yaklaşıma yakın bir şekilde kullanmaları insan haklarının korunmasını daha da kolaylaştıracaktır. İfade ve fikir özgürlüğünün savunulduğu günümüz dünyasında sansür uygulamaları gerek otoriter devletin bir yansıması olarak değerlendirilecek gerekse de yeni fikirlerin önüne konulan bir barikat olarak tarihe geçecektir. Her ne kadar sansür ifade özgürlüğüne istisna teşkil etmekteyse de mahkemeler gerektiği zaman müdahale etme hakkını kanunlardan almaktadırlar. Lakin burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi kıstasların yoruma açık olmaktan ziyade net ve kesin olmalıdır. Bu konuda gerek AİHS gerekse de Amerikan Yüksek Mahkemesinin getirmiş olduğu kriterler dikkate alınabilir. Buna ek olarak uluslararası mahkemelerin verdikleri kararlar göz önüne alınarak içtihatlar daha istikrarlı ve özgürlük lehine doğru kaydırılabilir. Ayrıca mahkemeler gerekmediği sürece müdahaleden kaçınmalıdırlar çünkü yapılacak her müdahale sanat dünyasını olumsuz etkileyecek ve sanatçıların eser koyma arzularını sınırlandırıcı etkiler

doğuracaktır. İfadenin asıl olduğu sansüründe istisna olduğu demokratik-özgürlükçü toplumların fikirsel olarak gelişmesi sanatçılara sunulan özgür ortamla sağlanır. Bu konuda ise adaletin ve özgürlüklerin koruyucuları olan yargı makamlarının özgürlükten yana verdikleri kararlar önemli rol oynamaktadır.

Kaynakça:

- Akgül, M. (2012). İfade Özgürlüğünün tarihsel süreci ve milli güvenlik gerekçesiyle ifade özgürlüğünün kısıtlanması. *AUHFD*, 61 (1) :1-42.
- Aliefendioğlu, Y. (1998). Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü. *Yeni Türkiye Dergisi İnsan Hakları Özel Sayısı* 22, editör: Güler EREN, Ankara.
- Beydoğan, T. (1998). Demokrasilerde İfade Hürriyeti. *Yeni Türkiye Dergisi İnsan Hakları Özel Sayısı* No: 22, editör: Güler EREN, Ankara.
- Ergezen, E. (2012). Kısaç daralırken: Film festivalleri ve eser işletme belgesi. *Siyahbant*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Finkelburg, K. (1998). Demokraside İfade Özgürlüğü (çev: Nihat Ülner). *Düşünce Özgürlüğü*. Hayrettin Ökçesiz (hazırlayan). İstanbul: AFA.
- Frederick, S. (2005). Freedom of Expression Adjudication in Europe and the United States: A Case Study in Comparative Constitutional Architecture. *European and US Constitutionalism*, Ed. Georg Nolte, Cambridge University Press/USA, s. 52, 53,
- Gölcüklü, F. Ve Gözübüyük, Ş. (1996). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: Turhan.
- Güriz, A. (1998) İfade Hürriyetinin Sınırları. *Düşünce Özgürlüğü*, Hayrettin Ökçesiz (hazırlayan) İstanbul: AFA.
- Hafizoğulları, Z. (1994). Liberal Demokratik Bir Hukuk Düzeninde İfade Hürriyetinin Sınırı. *İnsan Hakları Merkezi Dergisi*. Ekim C.II, sy.2, s. 10.
- İnceoğlu, Y. (2012). Medya, sanat ve sansür üzerine... *Siyahbant*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Kaboğlu, İ. (1998). *Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*. İstanbul: AFA.
- (1998). Pozitif Anayasa Hukukunda Düşünce Özgürlüğünün Sınırları
- Karaca, B. (2012). Çağdaş sanat üretimi ve Türkiye’de sansür politikaları. *Toplum ve Bilim Dergisi* 125. İstanbul.
- (2012). Devlet sansürü ve devletin anonim vekilleri. *Siyahbant*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Kosova, E. (2012). Değişen ve değişmeyen boyutlarıyla sansür. *Siyahbant*, Editör: Asena Günal. . İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Kuzu, B. (1998). Anayasamızda Düşünce ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti. *Yeni Türkiye Dergisi İnsan Hakları Özel Sayısı* No: 22, editör: Güler EREN, Ankara. *Düşünce Özgürlüğü*, Hayrettin Ökçesiz (hazırlayan). İstanbul: AFA.
- Ökçesiz, H. (2003). Düşüncenin Özgürlüğü Üzerine Düşünceler *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi*, İstanbul Barosu.
- Yayıntaş, A. (2012). İnce sınırlar: Güncel sanatta sermaye, sanat kurumu ve devlet üçgeninde sansür. *Siyahbant*. İstanbul: Mas Matbaacılık.